

BOGUSŁAW ABRAMEK

**CMENTARZYSKO KURHANOWE KULTURY TRZCINIECKIEJ
W OKALEWIE, POW. WIELUŃ. SPRAWOZDANIE
Z BADAŃ ZA LATA 1966—1968**

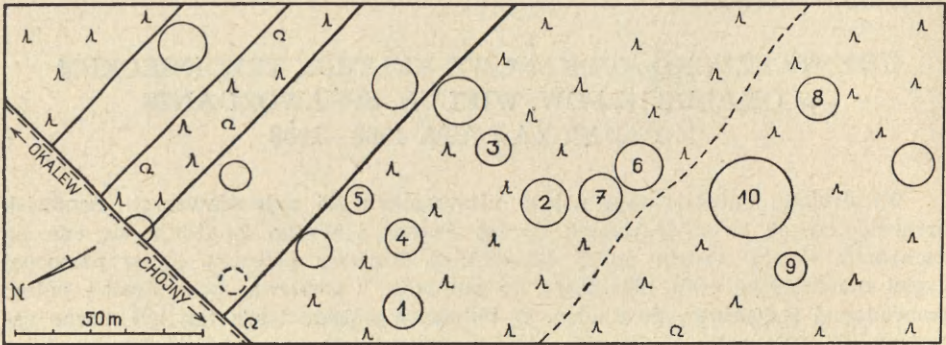
Wymienione cmentarzysko należy niewątpliwie do najciekawszych stanowisk archeologicznych w międzyrzeczu górnej Proсны i Warty. Znajduje się ono na zachodnim skraju zasięgu grupy łubieńskiej. Kurhany położone są w północnej części niewielkiego lasu należącego do rolników z Okalewa, przy drodze polnej prowadzącej z Okalewa do Chojen. W ubiegłym stuleciu teren ten był mocno zalesiony. Po 1864 roku miejscowi chłopcy przystąpili do karczowania lasu, podczas którego część kurhanów uległa zniszczeniu. Z całego cmentarzyska zachowało się do naszych czasów jedynie 17 kurhanów. Tworzą raczej zwartą i jednolitą grupę (ryc. 1). Nasypy kurhanów zachowały dość regularne, koliste kształty, pomimo wkopów powstałych przy usuwaniu pni drzew. Podczas 3 kolejnych sezonów badawczych¹ przekopano i zrekonstruowano 10 kurhanów, które — jak wykazują dotychczasowe badania — usypane zostały z miejscowego piasku.

Kurhan 1, średnicy około 11 m i wysokości 47 cm. W jego centrum widoczne było od góry lekkie wklęsnięcie. W części spągowej nasypu, i jednocześnie na pierwotnym poziomie, znajdował się krąg kamienny o średnicy około 8 m. Został on ułożony z głazów polnych o różnej wielkości. Z tego właśnie poziomu pochodzi większość znalezionej w kurhanie ceramiki. Około 15 cm niżej, w centrum kurhanu, ukazała się prostokątna jama grobowa o wymiarach 180 × 90 cm, zorientowana po osi SW—NE. Wypełniała ją szarobrazowa ziemia przemieszana z żółtym piaskiem. Głębokość jamy, licząc od poziomu ukazania, wynosiła około 90 cm. Mimo iż kości pochowanego osobnika uległy całkowitemu rozłożeniu, to zachowane ślady były tak czytelne, że można było odtworzyć ułożenie zwłok. Zmarły spoczywał na wznak z głową skierowaną na południowy zachód, twarzą zapewne na północ. Widoczny w obrębie jamy zarys sugeruje, że zwłoki owinięte były w jakąś tkaninę lub matę. W wypełnisku jamy znaleziono kilkanaście ułamków ceramiki oraz drobne węgle drzewne. W sumie w całym kurhanie znaleziono 119 ułamków naczyń. Większość z nich, ze względu na rodzaj gliny i sposób wykończenia powierzchni, można zaliczyć do starszej fazy grupy łubieńskiej². Pewna jednak ilość skorup posiada raczej gęstą domieszkę średnio- i gruboziarnistego tłuczni oraz ślady przecierania powierzchni. Spękania ścianek naczyń, uznane za

¹ Badania na tym cmentarzysku prowadzi Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, które częściowo pokrywa także koszty tych prac.

² A. Gardawski, *Plemiona kultury trzcinińskiej w Polsce*, „Materiały Starożytne”, t. 5: 1959, s. 90.

charakterystyczne dla kultury trzcinieckiej, są w tym zespole zjawiskiem rzadkim. Osobną grupę stanowią skorupy z ornamentem sznurowym (ryc. 2b—e, h). Ceramika ta, zwłaszcza fragmenty kubków z szerokimi uchami zdobionymi odciskami sznura, posiada największe walory chronologiczne dla kurhanu 1. Rodzaj uch, sposób rozłożenia ornamentu oraz przecieranie powierzchni naczyń wskazują na powiązania ze schyłkowosnurową kulturą z końca neolitu i początków epoki brązu³. Najślusniej więc będzie kurhan ten datować na drugą połowę I okresu epoki brązu.

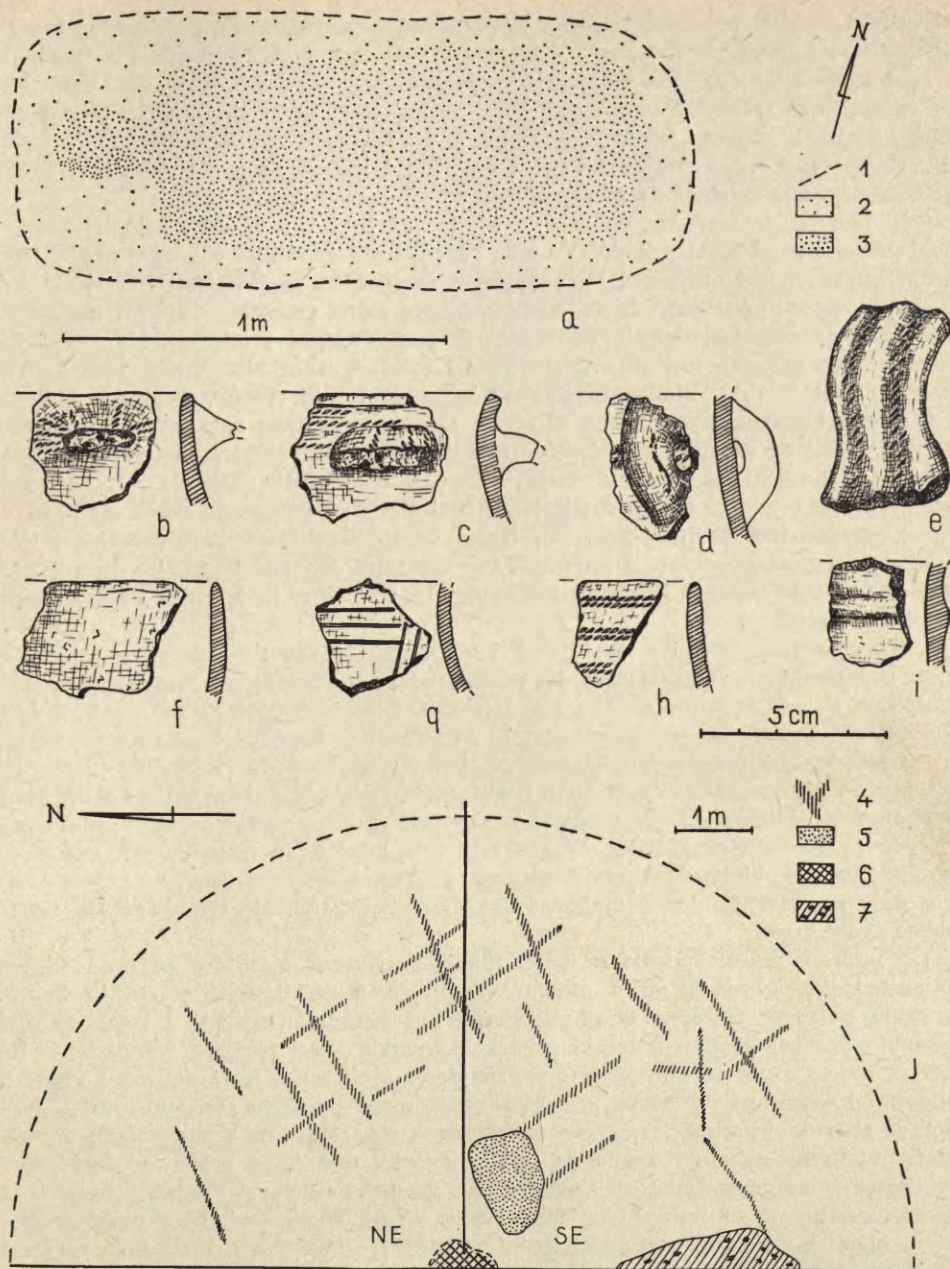

Ryc. 1. Okalew, pow. Wieluń. Stan. 3. Plan cmentarzyska kurhanowego kultury trzcinieckiej

Kurhan 2, średnicy około 12 m i wysokości 80 cm. W środku obwodu widoczny był wkop po usuniętym drzewie. Po zdjęciu nasypu i wyeksplorowaniu warstwy 10 cm, w której znaleziono dwa wióry krzemienne i jedną skorupę, w obwodzie kurhanu widoczne były: resztki dwu płytkich palenisk z węgielkami i popiołem, w pobliżu centrum jama grobowa oraz dość regularne ślady orki (ryc. 2j). Te ostatnie to pasma ziemi o szarobrazowym odcieniu biegnące w kierunkach NE—SW i NW—SE, przecinające się pod kątem prostym. Dwie bruzdy przecięła jama grobowa, co dowodzi, że orka jest starsza od kurhanu. Jama ta, o wymiarach 140 × 120 cm (niżej 40 × 60 cm) i głębokości około 50 cm, zorientowana była po osi SW—NE. Znaleziono w niej tylko 1 ułamek ceramiki oraz drobne węgielki drzewne. Skąpy materiał zabytkowy pozwala jedynie przypisać ten kurhan kulturze trzcinieckiej.

Kurhan 3, średnicy około 8 m i wysokości 40 cm. W nasypie kurhanu nie znaleziono ceramiki. Pod nasypem widoczna była wydłużona jama grobowa, zorientowana po osi SW—NE. Wypełniała ją ziemia o szarozółtym odcieniu. Na wschodnim skraju jamy leżał prostopadle do jej kierunku podłużny kamień o wymiarach 40 × 20 cm. Na tym samym poziomie widoczne jeszcze były resztki ogniska (240 × 120 cm), skorupy górnej partii rozbitego naczynia oraz ślady po zbutwiałych korzeniach drzew. Jama grobowa 10 cm niżej przybrała bardziej prostokątny kształt, o wymiarach 190 × 90 cm. Sięgała ona do głębokości 90 cm. W wypełnisku jamy znaleziono jedynie okruchy szkliwa z zębów. Rozbite naczynie udało się niemal

³ Gardawski, *op. cit.*, tabl. XX; J. Machnik, *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław 1966, tabl. XLIV; J. Głósik, *Osada kultury ceramiki sznurowej w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, w świetle badań w latach 1935—1937 i 1939*, „Materiały Starożytne”, t. 7: 1961, tabl. X.

Ryc. 2. Okalew, pow. Wieluń. Stan. 3. Zarys jamy grobowej i fragmenty ceramiki z kurhanu 1 (a—i) oraz część wschodnia kurhanu 2 (j):

1 — zarys jamy grobowej; 2 — piasek szarozółty; 3 — ślad po rozłożonym szkielecie (piasek szaro-brązowo-żółty); 4 — ślady orki (pasma ziemi o szarobrazowym zabarwieniu); 5 — jama grobowa; 6 — ślad po usuniętym pniu drzewa; 7 — palenisko (piasek czerwono-popielaty z węgielkami drzewnymi)

w całości wykleić (ryc. 3a). Ma ono niezbyt równą, ale gładzoną powierzchnię barwy żółto-brązowo-czerwonawej. Wykonane zostało z gliny o domieszce średnio- i gruboziarnistego tłucznia. Kształtem nawiązuje ono do form spotykanych zarówno w kulturze ceramiki sznurowej, jak i w kulturze unietyckiej. Dość bliską dla niego analogię stanowi okaz z kurhanu 4 z Łubnej, pow. Sieradz⁴. Biorąc pod uwagę sposób ukształtowania brzegu, domieszki i barwę, naczynie to (a także cały kurhan 3) można odnieść do pierwszej połowy II okresu epoki brązu.

Kurhan 4, średnicy około 9 m i wysokości 50 cm. W dolnej partii nasypu znaleziono ułamki rozbitych naczyń oraz odpadki i półwytwory krzemienne. W centrum kurhanu, pod nasypem, widoczna była wydłużona plama ziemi (220 × 100 cm) o szarobrązowym odcieniu. Brak tutaj klasycznej jamy grobowej, gdyż zwłoki zmarłego złożono prawdopodobnie na powierzchni pierwotnej próchnicy. Na południowym skraju kurhanu zaobserwowano małe i owalne zaciemnienie, zbliżone w przekroju do litery V, w którym znaleziono kilka drobnych skorup, węgielki drzewne i 2 kawałki przepalonych kości. W sumie z całego kurhanu zebrano 137 ułamków ceramiki oraz 31 odpadków i półwytworów krzemiennych. Powierzchnie naczyń były mniej lub bardziej dokładnie gładzone. Kilkanaście ułamków naczyń o raczej cienkich ściankach barwy czerwonościowej nosi ślady obustronnego skośnego przecierania powierzchni. Niemal wszystkie brzegi są zaokrąglone i nieco ścienione. Nie wielkie naczynie wazowate z tego kurhanu (ryc. 3d) jest pod względem formy bardzo podobne do okazu z kurhanu 3. Wydaje się, że oba te kurhany są chronologicznie bliskie sobie.

Kurhan 5, średnicy około 8 m i wysokość 40 cm. Przy rozkopywaniu nasypu znaleziono trochę ceramiki. Na pierwotnej powierzchni pod nasypem kurhanu rysowała się podłużna plama szarobrązowej ziemi, zorientowana po osi N—S, a więc inaczej niż jamy grobowe w poprzednio omówionych kurhanach. Plama ta 10 cm niżej przybrała kształt owalno-prostokątny, o wymiarach 110 × 70 cm. Głębokość tej jamy wynosiła 50 cm. Kształtem i wielkością była najbardziej zbliżona do jamy grobowej w kurhanie 2. Być może, iż w obu przypadkach mamy do czynienia z pochówkami młodych osobników. W kurhanie tym znaleziono w sumie 47 ułamków naczyń (zwykle barwy czerwonoceglastej) i 3 odpadki krzemienne. Materiał ten nie daje podstaw do dokładniejszego datowania kurhanu, niż tylko ogólnie na II okres epoki brązu.

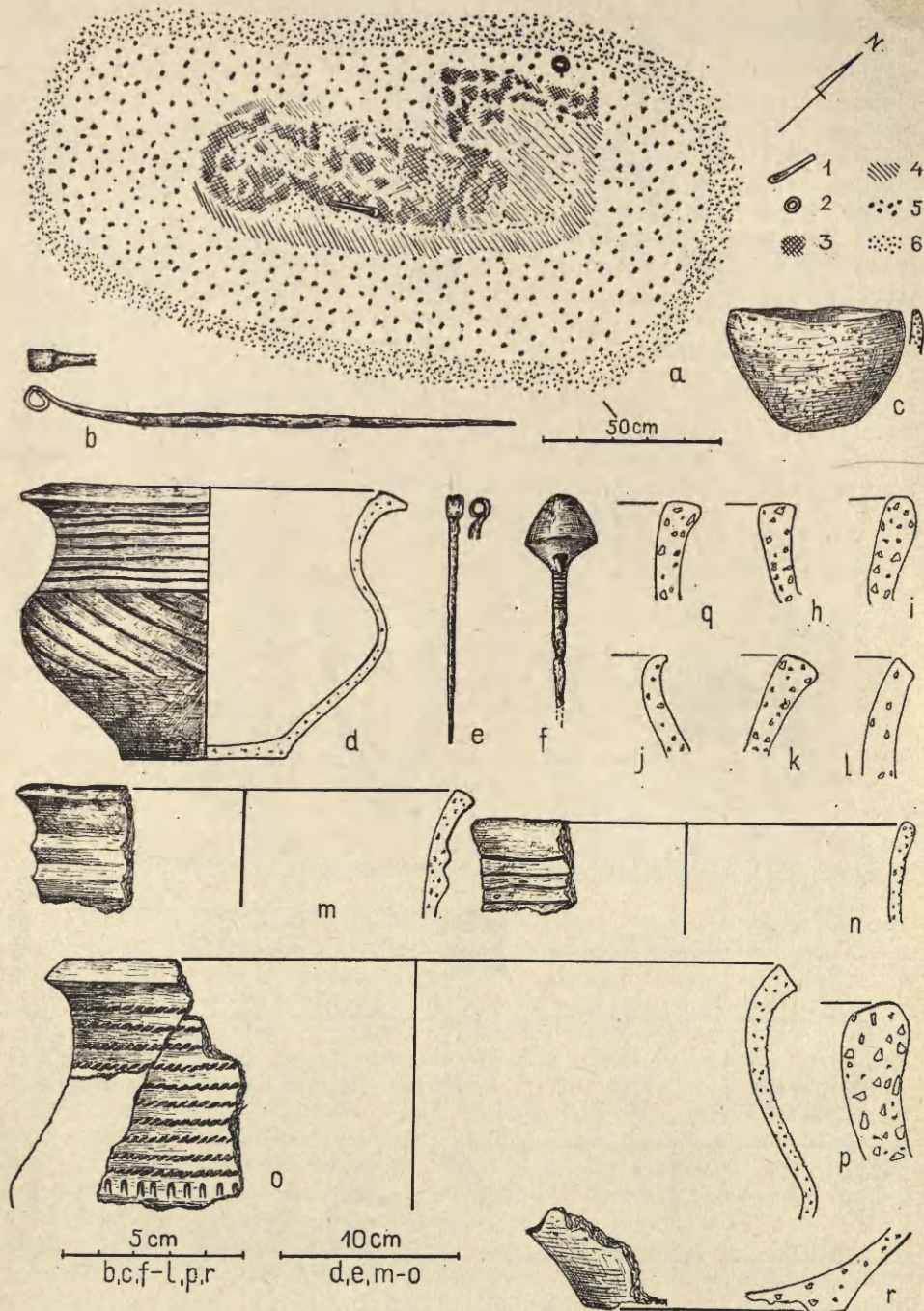
Kurhan 6, niewątpliwie jeden z najciekawszych obiektów na omawianym cmentarzysku. Usypano go z piasku wybranego z najbliższego otoczenia kopca, o czym świadczy wyraźne obniżenie gruntu od południa, zachodu i wschodu. Od strony północnej kurhan 6 łączył się z kurhanem 7. Jego średnica wynosiła 16 m, zaś wysokość około 80 cm. W nasypie znajdowano liczne ułamki naczyń i rzadziej odpadki krzemienne. W części północno-wschodniej w pobliżu centrum, mniej więcej w połowie wysokości nasypu, znaleziono szpilę brązową z rozklepaną i zwinętą w uszko główką. Szpila ta leżała prawie nad jamą grobową. Natomiast w części północno-zachodniej kurhanu, w spągu nasypu, znaleziono fragmenty dwóch gładzonych toporków kamiennych (ryc. 3f, g). W warstwie pierwotnej próchnicy, obok dużej ilości ceramiki i krzemiennych odpadków, znaleziono płaskie i nieckowate żarna kamienne, które umieszczone były w centrum kurhanu. Zwłoki zmarłego złożono zapewne w obrębie dość oryginalnej konstrukcji kamiennej, nie spotykanej dotąd w okalewskich kurhanach (ryc. 3e), którą ułożono na powierzchni dawnej próchnicy, w pobliżu centrum. Składała się ona z kamiennego kręgu

⁴ A. Gardawski, *Niektóre zagadnienia kultury trzcinieckiej w świetle wykopalisk w Łubnej, pow. Sieradz*, „Wiadomości Archeologiczne”, t. 18: 1951, s. 50.

Ryc. 3. Okalew, pow. Wieluń, Stan. 3:

a — naczynie z kurhanu 3; b-d — naczynia z kurhanu 4; e — konstrukcja kamienna z kurhanu 6; f-m — część inwentarza kurhanu 6; 1 — nieckowate żarna; 2 — kamienie; 3 — piasek żółto-brunatno-popielaty z węgielkami drzewnymi; 4 — ułamki ceramiki; 5 — żółty piasek

Ryc. 4. Okalew, pow. Wieluń. Stan. 3:

a-c — kurhan 8, grób 2 wraz z wyposażeniem (1 — fragment kości przedramienia ze szpilą brązową; 2 — maleńka miseczka; 3 — ślady rozłożonego szkieletu, piasek żółto-szaro-zielonawy; 4 — pasmo szarozółtego piasku; 5 — piasek żółty o czerwonym odcieniu; 6 — piasek jasnożółty); d-r — kurhan 10 (d, e, o — wyposażenie grobu 1; f-h — wyposażenie grobu 2)

o średnicy około 215 cm i z umieszczonej wewnątrz niego prostokątnej obstawy grobowej, wykonanej z większych kamieni. Kierunek obstawy był zgodny z orientacją jam grobowych w innych kurhanach. Zmarłego złożono prawdopodobnie między dużymi kamieniami obstawy. Kurhan 6 dostarczył w sumie 600 fragmentów naczyń oraz 73 odpadki krzemienne.

Ceramikę z omawianego kurhanu podzielić można na dwie zasadnicze grupy.

Grupę I — stylistycznie starszą, tworzą ułamki naczyń z ornamentem sznurowym. Ogranicza się on wyłącznie do szyjek i górnych partii brzuśców. Odciski sznura są przerywane pionowymi listwami i ewentualnie uzupełniane pionowymi słupkami, wykonanymi prawdopodobnie końcem ptasiego pióra. Powierzchnie tych naczyń są starannie wygładzone, barwy szaroróżowej i szarobrunatnej. Gлина zawiera domieszkę drobnych ziaren piasku. Przełomy ciemne, prawie czarne. Grupę tę łączą z ceramiką typową dla kultury trzcinięckiej zgrubiałe i skośnie ścięte brzegi.

W grupie II dominuje barwa czerwono-różowo-żółtawa, od środka natomiast często brunatna i ciemnobrunatna. Niemal wszystkie naczynia są zewnątrz wygładzone, czasem tak intensywnie, że powstała na powierzchni tusta powłoka gliny. Na kilku fragmentach widoczne są ślady słabego przecierania, zwykle od wewnątrz. Zdecydowanie przeważa gęsta domieszka średnio i gruboziarnistego tłuczniwa w połączeniu z miąką. Tłuczeń ma najczęściej barwę białą, a tylko w jednym wypadku różową. Grubość ziaren domieszki dochodzi czasem do 8 mm. Zaobserwowano, że spękania powierzchni naczyń nie są zależne od grubości domieszki. Kilkanaście fragmentów z tej grupy odznacza się silnym zwiertzeniem, co zapewne jest wynikiem dłuższego ich przebywania na wolnym powietrzu przed wrzuceniem do kurhanu. W grupie II zachował się ponadto ułamek naczynia grubościennego obrzuczonego rozrzedzoną gliną. Obecność ceramiki o cechach schyłkowsznurowych w kurhanie 6 jest w pewnym stopniu wyznacznikiem jego chronologii. Ceramika ta, jak widać z ukształtowania brzegów, stanowi formy poprzedzające ceramikę kultury trzcinięckiej. Współwystępowanie cech wymienionych kultur może być chyba jednym z dowodów przemawiających za datowaniem kurhanu 6 na połowę II okresu epoki brązu.

Kurhan 7 łączył się, jak zanaczono poprzednio, z kurhanem 6. Jego średnica wynosiła około 12 m, wysokość zaś 65 cm. W nasypie znaleziono trochę ceramiki oraz kilka krzemiennych odpadków. Bezpośrednio pod nasypem zachowały się jeszcze dość dobrze resztki dawnej próchnicy. W centrum kurhanu znajdowała się wydłużona, zorientowana wzdłuż osi SW—NE jama grobowa o wymiarach 190 × 90 cm. Była bardzo płytka, sięgając zaledwie głębokości 30 cm. Brzegi jamy niezbyt czytelne. Wypełnisko tworzył jasnożółty mialki piasek. Na wschodnim skraju jamy leżał w poprzek wydłużony kamień, podobnie jak w kurhanie 3. W pobliżu grobu od strony południowej widoczne były resztki małego ogniska. W całym kurhanie znaleziono łącznie 67 ułamków naczyń. W tym zespole jest kilka ułamków o zgrubiałych i poziomo ściętych brzegach. Istnieje uderzające podobieństwo między ceramiką z kurhanów 7 i 6. Odnosi się wrażenie, iż niektóre fragmenty pochodzą z tych samych naczyń. Ponadto złączenie tych kurhanów, jedyny zresztą wypadek na tym cmentarzysku, zdaje się jeszcze bardziej podkreślać ich współczesność.

Kurhan 8 należał do grona trzech najciekawszych obiektów na tym cmentarzysku. Jego średnica wynosiła około 12 m, wysokość zaś 50 cm. W nasypie znaleziono kilkanaście ułamków ceramiki i 4 odpadki krzemienne. Pod nim zaś, na pierwotnym poziomie, widoczne były ślady po zbutwiałych pniach i korzeniach

oraz 3 małe ciemnobrunatne plamy ziemi z drobnymi węgielkami drzewnymi. Nie zaobserwowano śladów dawnej próchnicy. Na tym poziomie, w centrum kurhanu, widoczne były obok siebie dwie wydłużone i prostokątne jamy grobowe zorientowane po osi SW—NE. Brzegi jam otaczał pas jasnożółtego piasku, dzięki czemu kształty ich były stosunkowo dobrze czytelne. Grób 1, o wymiarach 190 × 90 cm, głębokości 60 cm, w przekroju nieckowaty, nie zawierał żadnych zabytków. Ciemne i szarozielonkawe plamki, jakie pozostały po rozłożonym szkielecie, nie pozwalały na odtworzenie pozycji zwłok. Znacznie ciekawszym okazał się grób 2, o wymiarach 180 × 80 cm, w przekroju prostokątny, sięgający do głębokości 80 cm. Tutaj zmarłego ułożono na samym dnie, na lewym boku z nogami podkurczonymi, głową skierowaną na SW (ryc. 4a). Z całego szkieletu zachowała się jedynie kość prawego

Ryc. 5. Okalew, pow. Wieluń. Stan. 3. Kurhan 10, grób 1. Szczątki szkieletu

Fot. Bogusław Abramek

przedramienia i częściowo uzębienie. Na wierzchu wspomnianej kości leżała szpila brązowa z główką zwiniętą w uszko, końcem skierowana ku głowie. Szpili tej użyto chyba do spięcia tkaniny lub maty, w którą prawdopodobnie owinięto zwłoki. Za tym ostatnim przypuszczeniem przemawia ciemniejszy pas ziemi biegnący od stóp w kierunku głowy. Przy stopach zmarłego stała miniaturowa miska o średnicy otworu 4,5 cm, z brzegiem ścienionym i zaokrąglonym. Gлина z gęstą domieszką średnioziarnistego piasku. Cały materiał zabytkowy z kurhanu 8 pozwala jedynie ogólnie datować go na II okres epoki brązu.

Kurhan 9, średnicy 7 m i wysokości zaledwie 30 cm, był najuboższym grobowcem. Znalezione w nim tylko 5 małych ułamków naczyń kultury trzcinieckiej. Nie zaobserwowano w nim żadnych śladów grobu.

Kurhan 10 był największym i zarazem najobficiej wyposażonym grobowcem, o średnicy około 25 m i maksymalnej wysokości 120 cm. Liczne wkopy po usunię-

tych drzewach niewątpliwie spowodowały obniżenie wysokości nasypu. Na wszystkich poziomach występowały ułamki naczyń i odpadki krzemienne. W ćwiartce NE, bliżej centrum kurhanu, natrafiono na ognisko, obok którego znaleziono kawałek przepalanej kości. Niemal we wszystkich poprzednio opisanych kurhanach jamy grobowe przecinały dawną próchnicę, natomiast w kurhanie 10 znajdowały się one pod nią. Poza tym warstwa samej próchnicy była znacznie grubsza w centrum kurhanu niż w kierunku końców nasypu. Fakty te dowodzą, że przed wykopaniem jam grobowych warstwa próchnicy została usunięta, i ponownie usypana już nad grobami. Kurhan 10 był z kolei drugim obiektem, w którym stwierdzono istnienie podwójnych, ułożonych obok siebie grobów. Obie jamy grobowe, o zabarwieniu wypełniska szaro-popielato-żółtym, były zorientowane po osi SW—NE. W pobliżu grobu 1 od strony wschodniej znajdowała się ciemnobrunatna plama ziemi z węgielkami i nielicznymi uławkami naczyń. Zmarły (w grobie 1) został ułożony na głębokości około 35 cm. Wymiary jamy grobowej na tym poziomie wynosiły 230 × 100 cm. Z całego szkieletu zachowała się jeszcze w połowie czaszka z częścią uzębienia. Pozostałe kości uległy już mniejszemu lub większemu rozkładowi. Zachowane ślady były jeszcze na tyle czytelne, że można było ustalić pozycję szkieletu, który spoczywał na prawym boku z głową skierowaną na południowy zachód, z nogami odchylonymi mocno do tyłu. W miejscu lewego przedramienia, na wierzchu rozłożonej kości, znajdowała się szpila brązowa z główką zwiniętą w uszko. Na wschodnim skraju jamy, w pobliżu nóg, w poprzek, leżał wydłużony kamień, a bliżej głowy drugi, bardziej owalny. Jest prawdopodobne, że zwłoki zmarłego, podobnie jak w kurhanie 8, owinięto w jakąś tkaninę lub matę.

Grób 2 był niemal o połowę głębszy od poprzedniego, z tym że wymiary jamy były takie same. Stan zachowania szkieletu znacznie gorszy. Z pozostałych jeszcze śladów wynikało, że zmarły spoczywał na lewym boku z nogami lekko podkuczonymi. W okolicach kolan spoczywała szpila brązowa z dużą stożkową główką przekłutą pionowo (ryc. 4f). I w tym przypadku funkcja szpili była zapewne podobna.

W kurhanie 10 znaleziono łącznie 1066 uławków naczyń oraz 78 odpadków i półwytworów krzemienych. Już nawet na pierwszy rzut oka widać, że mamy tu takie same grupy ceramiki, jak w kurhanie 6. Podobieństwo obejmuje także poszczególne formy naczyń i sposób ich wykonania. Ceramika sznurowa z kurhanów 6 i 10 nie wykazuje żadnych różnic. W grupie tej, w kurhanie 10, występuje jeszcze jedna cecha (obok ukształtowania brzegów) charakterystyczna dla ceramiki kultury trzcinińskiej. Chodzi tu o gęstą siateczkę spękań widoczną na wewnętrznej ścianie naczynia wazowatego z ornamentem sznurowym.

W drugiej grupie ceramiki klasycznie trzcinińskiej przeważały naczynia o brzegach zaokrąglonych i zgrubiałych. Odbiega od nich jeden ułamek wylewu o esowatym profilu, z brzegiem ścienionym i łagodnie odchylonym (ryc. 4j). Rodzaj domieszki, barwa i sposób wykończenia powierzchni są takie same jak u ceramiki pochodzącej z innych kurhanów, zwłaszcza z kurhanu 6. W grupie tej znalazło się kilka uławków naczyń wtórnie przepalonych oraz około 35 drobnych fragmentów naczynia ze śladami zwietrzenia. Na specjalną uwagę zasługuje naczynie wazowate znalezione na wierzchu wypełniska jamy grobowej 1 (ryc. 4d). Zostało ono wykonane z gliny z dodatkiem drobnego piasku i średnioziarnistego tłucznia z młką. Przełom w środku ciemnobrunatny. Powierzchnia zewnętrzna wygładzana. Dookolne rowki na szyjce wykonane zostały patykiem. Od wewnątrz widoczne są wokół grubszych ziaren domieszki spękania oraz ślady dookólnego gładzenia wąskim gładzikiem. Barwa naczynia szaro-kremowo-różowawa. Pośród publikowanych materiałów kultury trzcinińskiej brak bliskiej analogii do naszego okazu. Biorąc pod

uwagę jego kształt, proporcje, rodzaj i sposób rozmieszczenia ornamentu oraz ukształtowanie brzegu dochodzimy do wniosku, iż skupia ono w sobie szereg cech różnych stylów kulturowych, począwszy od ceramiki typu iwieńskiego⁵ aż do ceramiki kultury łużyckiej włącznie. Uderza także pewna zbieżność w ukształtowaniu szyjki i brzegu oraz w rozmieszczeniu ornamentu z fragmentem naczynia zdobionego sznurem z tego samego grobu. Ta mieszanina cech wpływa chyba między innymi z faktu, że omawiane cmentarzysko znalazło się w strefie przemieszania wpływów najpierw między kulturą unietycką i ceramiki sznurowej, potem zaś przedłużyckiej i trzcinieckiej⁶. Dla ustalenia chronologii kurhanu 10 duże walory posiadają ponadto: szpila brązowa ze stożkową główką przekłutą pionowo, znaleziona w grobie 2, oraz ceramika sznurowa. Ten typ szpili występuje w inwentarzu kultury unietyckiej i przedłużyckiej w I i II okresie epoki brązu. Szpile z większymi główkami uważane są za formy młodsze, a zatem interesująca nas szpila pochodzi zapewne z II okresu epoki brązu. Z kolei obecność ceramiki o cechach schyłkowosznurowych z nawiązaniem do ceramiki trzcinieckiej zdaje się przemawiać za datowaniem kurhanu 10 na pierwszą połowę II okresu epoki brązu.

UWAGI OGÓLNE

Jest rzeczą zrozumiałą, że na obecnym etapie badań nie można jeszcze przeprowadzić głębszej analizy. Z pewnością przebadanie pozostałych 7 kurhanów oraz osady położonej w pobliżu wniesie nowe materiały i nowe spostrzeżenia.

W niniejszym sprawozdaniu warto zasygnalizować szerzej niektóre zagadnienia związane z kurhanami okalewskimi. Omawiane cmentarzysko dostarczyło chyba jedynych swego rodzaju dowodów odnośnie do zajęć rolniczych części ludności zamieszkałej na terenie grupy łubieńskiej. O ile przynależność kulturowa żaren nie budzi wątpliwości, to ślady orki pod kurhanem 2 można z pewnym zastrzeżeniem uznać za trzcinieckie. Prawdopodobnie ta orka ma jakiś związek z tym kurhanem. Jak bowiem można wytłumaczyć fakt braku takich śladów pod innymi kurhanami (przyjmując, że było to poletko uprawiane przez starszą grupę osadniczą), przy ich stosunkowo gęstym rozmieszczeniu? Inna grupa spostrzeżeń wiąże się z kultem zmarłych. Cmentarzysko okalewskie, jak się wydaje, prezentuje wyłącznie obrządek szkieletowy. Dwa największe kurhany (6 i 10) były jednocześnie najbogaciej wyposażone. Prawdopodobnie pochowano w nich osoby zasługujące na specjalne wyróżnienie. Poza tym jest to już drugie cmentarzysko (obok Łubnej, pow. Sieradz), na którym stwierdzono istnienie podwójnych grobów szkieletowych w jednym kurhanie. Cechą najczęściej powtarzającą się była orientacja jam grobowych po osi SW—NE. Dalsze cechy, jak głębokość jamy grobowej, pozycja szkieletu czy też obecność gładów w grobie, kształtowały się różnie. Zastanawiający jest fakt, że tylko nieliczne ułamki rozbijanych przypuszczalnie naczyń dają się wykleić. Miejmy nadzieję, że niektóre problemy związane z tym cmentarzyskiem zostaną lepiej podbudowane materiałami z dalszych badań.

Muzeum Ziemi Wieluńskiej
w Wieluniu

⁵ W. Sarnowska, *Kultura unietycka w Polsce*, t. 1, Wrocław—Warszawa—Kraków 1969, s. 56.

⁶ W. Chmielewski, K. Jażdżewski, J. Kostrzewski, *Pradzieje Polski*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965, s. 136.

BOGUSŁAW ABRAMEK

A CEMETERY OF BURIAL MOUNDS OF THE TRZCINIEC CULTURE AT OKALEW, DISTRICT OF WIELUŃ (ON THE EXCAVATIONS IN 1966—1968)

The excavations of the cemetery of burial mounds at Okalew have been conducted since 1966 by the Muzeum Ziemi Wieluńskiej, Wieluń. So far 10 barrows have been examined and reconstructed. They varied from 7 to 25 m in diameter and from 30 to 120 cm in height. Barrows 1, 2, 6, 8, and 10 were obviously the most interesting ones.

Barrow 1, which is the earliest, differed from the other in having a stone circle situated on the primary level beneath the mound, and in the supine position of the skeleton. Traces of plough-marks came to light on the primary level of barrow 2. The plough-marks are certainly older than the barrow but are probably associated with the population which used the cemetery. Another piece of evidence for the agricultural occupation of these people are stone querns found in barrow 6. It has moreover yielded a loop-headed pin of bronze and fragments of two stone axes.

Barrows 8 and 10 are so far the only ones to reveal double inhumation burials arranged side by side in their centres. The surviving bones indicate that the dead were lying on the side in a contracted position. Apart from pottery, grave 2 from barrow 8 and both graves from barrow 10 contained a pin each. The pins presumably served to fasten the textiles or mats in which the bodies were wrapped.

On the grounds of pottery, the barrows explored have been assigned to the Lubna group of the Trzciniec culture. Most of them probably date from the first half of Bronze Age II. It is intended to examine the remaining seven barrows and the nearby settlement.

